

КРСТОВИ ЗАКАРАШЈА

ПОВОДОМ ОБЕЛЕЖАВАЊА
1700 ГОДИНА ХРИШЋАНСТВА

Прсни крстови су интимни, ношени су на грудима, до тела и висили су окачени о врат власника помоћу врпци начињених од различитог органског меког материјала, или, на ланчићима начињених од различитих метала; били су драгоцени или јефтине, зависно већ од могућности њихових власника. По величини то су крстови малих димензија, мале тежине а облици су пратили стилске токове времена у коме су израђени. У нашој колекцији само је један изразити примерак ове врсте (1). Реч је о металном бронзаном крстићу латинског облика са готово једнаким према споља проширеним краковима и на чијим се чеоним странама налазе једноставни украси у виду пластичних кружића у функцији драгуља. На горњем краку је масивна алка која директно указује на начин коришћења самог крстића. По својим стилским особинама могао би припадати X - XI веку.

1

Аплицирани крстови чине најбројнију групу наше колекције, има их 10; 3 од позлаћене бронзе, 1 од бронзе, остали од тврде легуре олова.

Први је начињен од танког бронзаног лима (2) на коме се виде остаци позлате. То је равнокраки крст са проширеним и заобљеним краковима према споља. Они су лучно заобљени по ободу и сваки од њих у свом темену има кружну рупицу. Очигледно је био причвршћен помоћу несталих металних нитни на неку чврсту подлогу. Могуће је и да се ради о украсном крсту, елементу фриза малог ковчежића или кутије са драгоценим садржајем. Стилске особине не дају превише могућности за његово датирање али се по основу сличности (поготову позлатом) са другима нађеним у истој простору може закључити да је настао у периоду око VI века.

2

Два крстића чине пар (3,4) а начињени су од ливене бронзе са очуваним остацима позлате. Бочни краци су једнаки по дужини, док је горњи видно краћи. Он је подељен по средини прорезом кроз који је пролазила мала нитна, а у периферним деловима остала три крака су такође очуване нитне са проширеним главама на аверсу и малим танким плочицама на унутрашњим странама. То су видни докази начина којим су крстићи били причвршћени на неку тврду подлогу. На предњој страни крстића се налазе крајње једноставне кратке, плитко урезане линије, које се међусобно пресецају и формирају ромбове или ненаметљиви мрежасте украс спољних површина што уз позлату највише одређује време када су они начињени, период око VI века.

3

Преостали крстићи се видно међусобно разликују и по облику и величини, а заједничка им је техника ливења и тврда легура олова. Мале димензије и рупице у крацима сугеришу да су били ношени као украс на деловима одеће (капи најпре), а они са равном леђном страном су били највероватније причвршћени на кутијама. Могуће је да се у неким случајевима ради и о металним пломбама у виду крста. Њима се не може поуздано одредити време настанка, обухватају оквирно широки период XII - XVI века.

4

Две пресечене линије под правим углом као једноставни знак, као обележје и чин, јесу доказ најстаријег човековог апстрактног мишљења. Те укрштене линије, које су временом прерасле у крст различитог облика, величине и форме, јављају се у далекој човековој прошлости па их налазимо као цртеже на зидовима палеолитских пећина, урезане на неолитским коштаном и каменом алаткама, на керамичком посућу, на металним израђевинама и даље на готово свим производима човековог ума и руку. Једноставни, различито обликовани крст у старим временима означавао је најпре светлост, снагу али је радикално променио своје значење појавом хришћанства. Пошто се овај тако једноставан али огромни симболички знак појавио у сну изнад очију цара Константина и понуђен му да њиме победи свог противника Марцијана, крст, након победе, постаје званични симбол хришћанства, а Христово учење слободна вера Римског царства. Крст је тада изгубио своју првобитну магијску моћ, заменио је ранији Христов симбол рибу и победио све раније симболе бројних старих паганских религија. Прогласом Миланског едикта 313. године хришћани су могли да слободно објаве коме се Богу моле не страхујући при томе од ружних или тешких последица. Крст од тада добија своје васељенско значење, постаје огромни симбол Христовог страдања и изванредно јак доказ његове победе над злом и смрти. Тако је већ 17 векова, а сигурно је да нема знака или симбола који би могао крст да замени.

Хришћански свет је заволео свој симбол више но и један други. Нема ни једног другог симбола који је толико прожео човека и свет и на тако лак начин освојио читаву планету. Људи га користе у свим приликама и израђивали га од готово свих постојећих материјала, служили се њиме показујући своју оданост Христу; са њиме почињали и завршавали своје молитве, бранили се њиме од зла и невоља, грејали њиме своја озебла срца, брижно га чували у мислима, носили на грудима, стављали на одећу и оружја и свуда тамо где су очекивали да ће им помоћи, да ће са њиме победити.

Крст је као симбол хришћанства рано стигао и у доњи ток Караша. У зелено и плодно Закарашје ушао је кроз дунавску долину и кренуо у свој победоносни поход узводно малом реком према Карпатима, према тврдом северу и пространим рудоносним планинама.

Данас нема превише археолошких налаза крстова у Закарашју, али оно што имамо јасно упућује колико је Христов симбол рано ту заблистао, колико је радо прихваћен, омиљен и коришћен.

Најстарији налази крстова потичу са Града у Дупљаји и они на себи носе сва препознатљива стилска обележја V - VI века. А даље, у колекцији Срдомира Југе, која броји укупно 17 крстова, разликујемо, по начину и облику коришћења, три основне врсте. Први су ношени на грудима, до тела (прсни), други причвршћени на одећи или разним употребним предметима (аплицирани) и трећи који су у својим шупљим језгрима чували честице различитих реликвија (ревликвијари), а били ношени најчешће ниско на грудима.

Крстови реликвијари су посебна врста који су ношени ниско на појасу окачени уз јак ланац или су стајали у скровитим деловима кућа или на почасним местима у црквама. Сви примерци су начињени од ливене бронзе, а састоје се из два пљосната дела који се спајају тако да у шупљини њиховог средишта има довољно места за честице драгоцених моштију које су њихови власници ценили и поштовали. Шест примерака овога специфичног облика крста се међусобно видно разликују како по димензијама, тако и техници украшавања спољних површина.

12

Три крста чине малу целину. У првом случају недостају горњи и десни крак крста, али се јасно у очуваном делу разазнају атрибути и стилизоване представе Христа и Свете Параскеве (12). Линеарно и геометризовано дата и крајње упрошћена цела фигура Христа захвата централни део и доњи крак крста, а сама представа је сумарна, наглашено стилизована, са само неколико најважнијих детаља: ореол око главе, могуће представа Јеванђеља на грудима и два патрљка ногу које вире испод дугачке одоре. На левом краку крста налази се допојасна представа лика женске фигуре са малим нимбом око главе, а са њене десне стране видљива су три слова - П А Р - што заједно са општим утиском, који указује на женску фигуру, објашњава да се ради о Светој Параскеви. Овај примерак би се могао ставити у оквиру IX - X века

У другом случају, читава представа је наглашено стилизована, готово до апстракције. Може се са напором тумачити дугачка људска фигура са кружном главом, патрљастим рукама и дугом набораном хаљином. Нема ни једног видљивог атрибута, па је и то разлог за тумачење кога дати лик представља, а могао је настати у X веку.

Половину трећег малог реликвијара одликује упрошћени реализам рељефних ликова (13): Христа у централном делу и, могуће, четири јеванђелиста у врховима кракова крста. Ликови се тешко разазнају јер је дугом употребом реликвијара рељеф изгубио своју оштрину и постао мек, разливен, сведен готово на основну раван крста. Колико се може препознати, Христова фигура је дата шематски, упрошћено, сведена на лоптастолику главу и кратко тело обучено у ширу набрану хаљину. Ликови јеванђелиста у краковима се једва наслућују. Примерак је могао настати у X - XI веку.

Преостала два примерка, XII век, реверсне су половине реликвијара у чијем су горњем делу и дну сачувани шарнири за спајања. Заједничка је и техника којом су фигуре приказане. То је посебни вид ливења приликом којег је у калупу начињен „позитив“ представе или лика који се жели приказати заједно са натписима, детаљима и лигатурама. Тако је на одливку добијен

13

удубљени вид жељене представе или фигуре, тако да све делује као да је урезано танком оштром алатком (плитки рез).

У првом случају (14), у тело фигуре Богородице, приказане са широко раширеним рукама, уметнут је и мали Христ дуге танке фигуре са ореолом око главе. Ову представу одликује јака стилизација, фигуре су наглашено издужене, упрошћене, дате су линеарно али сигурни потез упућује на вештог посматрача и цртача. На самом врху, изнад Богородичине главе, налазе се инсигније са лигатурама односно слова, са јасним значењем: мати Божија.

М П Р ђ Т

На другом примерку (15), иако сумарно гледано све је исто, детаљи показују видне разлике. И у овом случају је примењена иста техника као у претходном случају, али у корпусу Богородице нема Христа. Богородица је дата у стојећем ставу као цела фигура издуженог тела са јако раширеним и стилизованим рукама у ставу адорације. Упркос крајњој стилизацији, не може се одолети јаком утиску да је фигура обучена као жена из народа оног времена када је реликвија начињена. Изнад Богородичине главе и у овом случају постављена су слова.

ХРИСТА
Т
И М

„Христе победи” или „Са Христом побеђујем”

Нејасан је укупни садржај ове сигнатуре с обзиром на помен Христа, што унеколико оспорава тачност препознатог лика.

Мали реликвијар са кратким бочним краковима крста и стилизованом представом распећа Христовог (16) је значајан не само због чињенице што је комплетан, већ и због својих стилских одлика. Реч је о малом реликвијару на чијем је аверсу упрошћена и јако стилизована представа Христа са раширеним рукама (дакле, на крсту). Глава је сумарна, округла са тачкастим очима, нејасним осталим детаљима. Изнад Христове главе је временом отрвен рељефни симбол, могуће симболична ознака неба. На реверсу је стилизована представа Богородице оранте, а у бочним краковима крста назиру се представе четворице јеванђелиста.

14

15

Каталог:

1. Прсни крст, локалитет: Дупљаја, Град, X-XI век, олово, 39г, 46x36x7мм.
2. Аплицирани крст, локалитет: Банатска Паланка, Ђурица, обала Дунава, VI век, бронза – позлата, 4г, 36x35x1мм.
3. Аплицирани крст, локалитет: Дупљаја, Град, VI век, бронза-позлата, 11г, 38x42x6мм.
4. Аплицирани крст, локалитет: Дупљаја, Град, VI век, бронза-позлата, 12г, 38x42x6мм.
5. Крст, локалитет: Дупљаја, Подград, XII-XVI век, олово, 11г, 36x25x4,5мм.
6. Крст, локалитет: Банатска Суботица, Селиште – Баре, XII-XVI век, олово, 24г, 40x30x5,5мм.
7. Крст, локалитет: Стража, Ђурака, XII-XVI век, олово, 14г, 25x33x7мм.
8. Крст, локалитет: Загајица, XII-XVI век, олово, 18г, 33x29x6мм.
9. Крст, XII-XVI век, олово, 8г, 24x21x4мм.
10. Крст, XII-XVI век, олово, 8г, 33x20x5мм.
11. Апликација, бронза, 4г, 34x10x3мм.
12. Крст реликвијар - фрагмент, локалитет: Дупљаја, Град, IX-X век, бронза, 26г, 55x33x8мм.
13. Крст реликвијар - страна 1, X-XI век, бронза, 19г, 73x38x7мм.
14. Крст реликвијар, локалитет: Дупљаја, Град, бронза, XII век, 50г, 94x58x6мм.
15. Крст реликвијар, локалитет: Дупљаја, Град, бронза, XII век, 58г, 97x57x6мм.
16. Крст реликвијар - двостран, локалитет, Јасеново, Ново насеље, око X века, 12г, 42x21x6мм.
17. Фрагменти крста реликвијара, бронза, укупна тежина фрагмената 12г.

МУЗЕЈ У БЕЛОЈ ЦРКВИ

Издавач:

Народна библиотека у Белој Цркви

За издавача:

Марковић Радован, директор

Материјал из приватних збирки:

Гвозденовић Југа из Јасенова

Аутор текста:

Димитрије Мадас

Фотографије:

Милан Белобабић,

Историјски архив Бела Црква

Лектура

Марина Гава

Дизајн

Игор Вокоун

Штампа

Бирокуп, Бела Црква

Тираж

150 примерака

© Музеј у Белој Цркви
децембар 2013 - јануар 2014